

آثار فردی و اجتماعی عفت

زیب یادگاری^۱

چکیده

از فضایل اخلاقی مورد تأکید در قرآن کریم ، عفت ورزیدن است . عفت به معنای حالتی درونی در انسان است که او را از حرام باز می دارد و به مراتب والای انسانیت رهنمون می کند . عفاف افزون بر این که نقش مهمی در سلوک فردی انسان به سوی مقصد آفرینش دارد ، می تواند جامعه را از خطر سقوط اخلاقی و سلطه فرهنگی بیگانگان نجات دهد ، از این رو پرداختن به آثار عفت و کارکرد آن در رشد و تعالی انسان بایسته است .

این پژوهش با استفاده از منابع مکتوب کتابخانه ای ، به بررسی پردازش اطلاعات با روش تحلیلی_توصیفی آثار عفت پرداخته است . یافته های پژوهش نشان می دهد که آرامش روحی و روانی ، جلوگیری از هدر رفتن استعدادها ، مدیریت خواسته ها از آثار فردی عفت است و جلوگیری از تهمت ناروا ، جلوگیری از اختلاط ناموجه زنان و مردان ، بی نیازی از دیگران ، استحکام بنیان خانواده و پاکی نسل از جمله آثار اجتماعی عفت است.

کلید واژه : عفت ، انسان ، اخلاقی .

۱- طلبه سطح ۲ ، مدرسه علمیه خواهران مهدیه خنداب

مقدمه

عفت به عنوان یکی از ارزش های اخلاقی و فرهنگی نقش مهمی در تنظیم رفتارهای فردی و شکل گیری روابط اجتماعی سالم دارد این ارزش نه تنها بر شخصیت و رشد اخلاقی فرد تأثیر می گذارد بلکه بر ساختارهای اجتماعی نظیر خانواده، جامعه و نظام های قانونی نیز اثرگذار است در طول تاریخ عفت به عنوان یک اصل ارزشی در بسیاری از فرهنگ ها و ادیان مورد تأکید قرار گرفته و نقش به سزایی در کاهش آثار منفی بی اخلاقی ها و ترویج روابط صحیح و انسانی ایفا می کند. با توجه به تحولات اجتماعی و فرهنگی امروزی بررسی آثار فردی و اجتماعی عفت اهمیت فزاینده ای یافته است.

دردنیای کنونی کاهش توجه به ارزش های اخلاقی و افزایش موارد فساد و بی بندوباری و بی قانونی ضرورت مطالعه و تبیین آثار عفت را بیش از پیش آشکار می سازد از سوی دیگر شناخت دقیق اثرات مثبت عفت می تواند به سیاست گذاری های فرهنگی و آموزشی کمک کند و راهکارهای مؤثری برای ترویج این ارزش فراهم آورد. در این پژوهش هدف بر آن است که اثرات فردی از قبیل آرامش روحی و روانی، کاهش هزینه های زندگی و مدیریت خواسته ها و اثرات اجتماعی آن جلوگیری از تهمت ناروا، اجتناب از اختلاط ناموجه زنان و مردان و بی نیازی از دیگران و استحکام بنیان خانواده و پاکی نسل مورد تحلیل قرار بگیرد.

براین اساس سؤال اصلی پژوهش این است که آثار فردی و اجتماعی عفت چیست؟ در رابطه با این مسأله پژوهش های متعددی انجام شده که به چند مورد اشاره می شود: باوجود نگارش کتاب هایی مانند: «عفاف سرچشمه زیبایی ها» نوشته عبدالکریم پاک نیا، «عفت و پاکدامنی در اسلام» نوشته محمود اکبری، «عفاف در گستره زندگی» نوشته محسن فتحی اردکانی و مقالاتی مانند: «عفاف در قرآن و نگاهی به روایات» نوشته کاظم قاضی زاده و سیدعلی سلیمانی، «عفت در اخلاق اسلامی» نوشته لیلا زینی وند، وجه تمایز این پژوهش با پژوهش های انجام شده این است که برخلاف پژوهش های پیشین که بیشتر به ابعاد نظری و فرهنگی تمرکز داشته اند این پژوهش جامع تر به بررسی رابطه مستقیم میان عفت و آثار مشخص و کاربردی در زندگی روزمره می پردازد و در ضمن تأکید بر اهمیت عفت در ساختن جامعه ای سالم.

مفهوم شناسی

دراین قسمت برای درک بهتر موضوع مقاله ، مفهوم کلمات کلیدی به صورت لغوی و اصطلاحی بیان خواهند شد :

۱- عفت

لغوی

عَفَّت (به کسر عین و تشدید فاء)^۱ و عفاف در لغت به معنای ترک شهوات و پارسایی است و لغت شناسان در تعریف عفت نوشته اند : «عَفَّ الرجلُ وعَفَافاً وَعِفَّةً : كَفَّ عَمَّا لَا يَحِلُّ وَلَا يَجْمُلُ»^۲ عفت یعنی خویشتن داری از آنچه حلال و زیبنده نباشد «وَعَفَّ عَنِ الْمَحَارِمِ وَ الْإِطْمَاعِ الدُّنْيَةِ»^۳ یعنی فلانی از امور حرام و درخواست های بی ارزش دست کشید.

عَفَّ^۴ عفت به معنی مناعت است . در شرح آن گفته اند : حالت نفسانی است که از غلبه شهوت باز می دارد پس عقیف به معنی خود نگه دارو بامناعت است .^۵ برخی دیگر نیز عفت را حفظ نفس از تمایلات و شهوات آن دانسته اند^۶.

اصطلاحی

۱- قرشی بنایی ، علی اکبر ، مفردات نهج البلاغه ، ج ۲ ، ص ۲۱۷ ؛ طریحی نجفی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، ترجمه الحسینی ، ج ۵ ، ص ۱۰۲ .

۲- شرتونی ، سعید ، اقرب الموارد فی فضع العربیة والشوارد ، ج ۳ ، ص ۵۹۰ ؛ ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، ج ۹ ، ص ۲۵۳ .

۳- فراهیدی ، خلیل بن احمد ، العین ، ج ۲ ، ص ۹۲ .

۴- قرشی بنایی ، علی اکبر ، قاموس قرآن ، ج ۵ ، ص ۱۸ ؛ راغب اصفهانی ، حسین ، المفردات فی غریب القرآن ، ص ۵۷۳ ؛ طریحی نجفی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، ج ۵ ، ص ۱۰۱-۱۰۲ .

۵- راغب اصفهانی ، حسین ، المفردات فی غریب القرآن ، ص ۵۷۳ .^۵

۶- مصطفوی ، حسن ، التحقیق فی کلمات القرآن کریم ، ج ۸ ، ص ۱۸۰ .

عفاف اصطلاحی اخلاقی است . عالمان اخلاق عفاف را در شمار مهمترین فضایل بر شمرده اند . ملاصدرا در اسفار عفاف را چنین تعریف می کند : عفاف منشی است که منشأ صدور کارهای معتدل می شود ؛ نه پرده دری می کند و نه گرفتار خمودی می شود در نتیجه ، عفت به معنای رام بودن قوه شهوانی، تحت حکومت عقل است. البته با رعایت شرط اعتدال؛ و در علم اخلاق معنای عفت ، به خویشتن داری از شهوت جنسی و نیز خودنگه داری از مال حرام اطلاق شده است^۱ و در کتب اخلاق اهل بیت (علیهم السلام) نیز آمده است: «عفت ، پرهیز و چشم پوشی از هر میل حرام و ناپسند مربوط به شکم و عورت و رهایی از بندگی خوارکننده برابر شکم و شهوت جنسی است»^۲.

۲- آثار

لغوی

آثار جمع اثر^۳ و در لغت به معنای نشانه ها ، علامت ها^۴ و بازمانده از یک شیء است^۵. آثار به معنای مقدم داشتن ، یادکردن و نشانه گذاشتن برای باقی مانده از یک شیء است^۶ و در کتب لغت ماده ی «اثر» به معنای رسم و نشانه است^۷.

اصطلاحی

آثار در اصطلاح عبارت است از : آنچه از فاعل در منفعل گذارده و یا اضافه می شود^۸ حکم مترتبه بر هر چیز معلول هر علت ، غرض و غایت مترتب بر اشیاء و کیفیتی که از فاعل مختار یا موجب در منفعل گذارده می شود را آثار آن می نامند^۹ آثار پیدایش چیزی است که بر وجود یک شیء دلالت می کند.

۱- نراقی ، ملا احمد ، جامع السعادت ، ج ۲ ، ص ۱۲.

۲- صدر ، محمد مهدی ، اخلاق اهل بیت (علیهم السلام) ، ص ۶۰.

۳- نفیسی ، فرهنگ نفیس ، ج ۱ ، ص ۱۳.

۴- دهخدا ، لغت نامه ، ج ۱ ، ص ۲۱.

۵- زبیدی ، تاج العروس ، ج ۶ ، ص ۶.

۶- ابن فارس ، معجم المقایس اللغة ، ص ۵۳.

۷- جوهری ، الصحاح تاج اللغة ، ج ۲ ، ص ۵۷۵.

۸- صلیبا ، فرهنگ فلسفی ، ص ۱۱۴.

۹- نگری ، احمد ، جامع العلوم فی اصطلاحات الفنون ، ج ۱ ، ص ۳۰.

آثار فردی و اجتماعی عفت

در آیات و روایات به فضیلت عفت توجه داده شده و از مؤمنان خواسته شده تا برای کسب این حالت نفسانی و فضیلت اخلاقی تلاش کنند. اشاره به آثار و برکات عفت، از روش های ترغیب به این حالت نفسانی و فضیلت اخلاقی است در این جا به برخی از آثار فردی و اجتماعی عفت برای بیان ارزش و اهمیت و نیز تشویق و ترغیب به کسب فضیلت نفسانی عفت اشاره می شود:

۱- آثار فردی عفت

۱-۱- آرامش روحی و روانی

وقتی مرزهای شرعی در روابط زن و مرد رعایت نشود، نگاه های آلوده و ارتباط های نامشروع به تدریج روان انسان رادست خوش اضطراب، احساس گناه و ترس از رسوایی می کنند و آرامش درونی را از میان می برند. اسلام با تأکید بر حفظ حریم نگاه و معاشرت، درقرآن کریم می فرماید: « إِذَا سُئِلْتُمُو هُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُو هُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ... » یعنی درخواست هرنعمتی از همسران پیامبر تنها باید همراه پرده و حریم باشد که این کار برای پاکی دل ها سودمندتر است.^۱ از منظر آموزه های دینی نگاه های هوس انگیز تعیین کننده آرامش خاطر است؛ امام علی علیه السلام می فرماید: « مَنْ غَضَّ طَرْفَهُ قَلَّ أَسْفُهُ وَآمَنَ تَلَفُهُ »^۲ و « مَنْ غَضَّ طَرْفَهُ أَرَّاحَ قَلْبُهُ »^۳، یعنی با فرو بستن چشم از نامحرمان، اندوه و افسوس کم می شود و آرامش خاطر افزایش می یابد.

همچنین ایشان تأکید کرده اند که ریشه ی عفاف قناعت و میوه اش کاستن غم هاست^۴؛ انسانی که با کنترل خواسته های نفسانی به آنچه خداوند حلال کرده قناعت می کند، کمتر دچار اضطراب، حسرت و افسوس می گردد. بدین گونه عفت، نه تنها از آلودگی هایی چون استرس، بی خوابی و بی قراری جلوگیری می کند، بلکه بستر رشد اخلاقی، شکل گیری

۱- احزاب/۵۳

۲- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۲، ص ۲۳۵.

۳- همان

۴- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۲، ص ۲۳۴.

زنا حرام است چون رهاوردی جز فساد و قطع نسب ندارد»^۱. که نشان دهنده تبعات منفی روابط نامشروع بر روی خانواده و هویت فرزندان است. چنین روابطی می تواند به احساس حقارت و شرم در فرد و خانواده اش منجر شود و نارضایتی های اجتماعی ایجاد کند. علاوه بر این، عدم تعلق عاطفی و احساس مسئولیت در تربیت کودکان چنین نسلی، به ایجاد ناهنجاری های اجتماعی منجر می شود^۲.

خداوند در قرآن کریم بیان می دارد: «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ»^۳ به این معنا که زنان باید به عنوان زمین های زراعی برای پرورش نسل سالم دیده شوند. این امر به اهمیت نقش زنان در تداوم زندگی و نه به عنوان ابزار شهوت تأکید دارد^۴.

روابط نامشروع و عدم رعایت عفاف عواقب منفی زیادی از جمله ناهنجاری های اجتماعی و مشکلات خانوادگی به دنبال دارد. امام خمینی رحمه الله علیه بر این باورند که کنترل قوه شهوت در مسیر صحیح می تواند به سعادت بشر منجر شود، اما افراط در این زمینه می تواند عواقب وخیمی به همراه داشته باشد^۵.

عفاف و پاکدامنی تنها به حفظ نسل ها کمک نمی کند، بلکه می تواند به رشد شخصیت و عزت نفس افراد نیز منجر شود. رعایت عفت و پاکدامنی نه تنها به جلوگیری از استثمار زنان کمک می کند، بلکه کرامت و شخصیت آنها را نیز حفظ می نماید وجود خانواده های پاک و با عفت در جامعه، به پیشرفت فرهنگی و اجتماعی و شکل گیری روابط سالم و متعهد کمک می کند. بر این اساس، عفت و رعایت آن در رفتارهای اجتماعی به عنوان یک ضرورت فرهنگی شناخته می شود و جوامع باید در راستای ترویج این ارزش ها تلاش نمایند.

در نهایت، حفظ عفاف به عنوان یک عنصر اساسی در ساختار خانواده و جامعه، نه تنها به پیشگیری از بحران های اجتماعی کمک می کند، بلکه به شکوفایی شخصیت افراد و حفظ نسل های سالم و پایدار نیز منجر می شود. لذا باید به طور جدی به این مقوله توجه کنیم و از پیامدهای منفی تردید در عفاف پرهیز کنیم.

۲- طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج علی أهل اللجاج، ج ۲، ص ۳۴۷.

۳- پاک نیا، عبدالکریم، عفاف سرچشمه زیبایی ها، ص ۱۰۵.

۱- بقره ۲۲۳

۲- طنطاوی، محمد، التفسیر الوسیط القرآن الکریم، ج ۱، ص ۴۹۷.

۳- خمینی، روح الله، شرح حدیث جنود عقل و جهل، ص ۲۸۰.

نتیجه گیری

بررسی آثار فردی و اجتماعی عفت نشان می دهد که این ارزش اخلاقی نه تنها به تقویت جنبه های روانی و فردی افراد کمک می کند ، بلکه نقش بسزایی در ایجاد نظم در جامعه ایفا می نماید . یافته های پژوهش حاکی از آن است که عفت به عنوان یکی از مؤلفه های کلیدی شخصیت ، به آرامش روحی و روانی افراد منجر می شود و باعث می شود که افراد بتوانند در محیطی سالم و دور از اضطراب واسترس به پرورش استعداد های خود بپردازند . عفت به تعدیل و کاهش خواسته ها کمک می کند که این امر می تواند به بهبود کیفیت زندگی فردی و اجتماعی منتهی شود .

از منظر اجتماعی ، آثار عفت به جلوگیری از تهمت های ناروا و عدم اختلاط نامناسب زنان و مردان ارتباط دارد . این بعد از عفت ، موجب حفظ حرمت و کرامت انسانی و همچنین ایجاد فضایی امن و سازنده در جامعه می شود . به علاوه ، بی نیازی از دیگران که ناشی از تقویت شخصیت فردی است ، می تواند منجر به خودکفایی اقتصادی واجتماعی گردد و به تقویت بنیان های اجتماعی کمک کند . پاکی نسل هم نقش حیاتی در استحکام بنیان خانواده دارد .

بنابراین ، می توان نتیجه گرفت که ترویج و نهادینه سازی عفت در زندگی فردی و اجتماعی افراد ، نه تنها به توسعه و ارتقاء سطح کیفی زندگی فردی کمک می کند بلکه موجب پایداری و انسجام در جامعه خواهد شد . لذا نیاز به توجه جدی و برنامه ریزی در خصوص فرهنگ سازی و آموزش عفت در تمامی سطوح اجتماعی احساس می شود . این امر می تواند به عنوان یکی از ارکان اساسی در ساختن جامعه ای سالم و پویا عمل کند .

فهرست منابع

* قرآن کریم

- ۱- ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، بیروت : دار بیروت ، چاپ ۱۳ ، ۱۴۰۸ ق.
- ۲- ابن ابی الحدید ، شرح نهج البلاغه ، بیروت ؛ دارالکتب العلمیه ، ۱۹۷۱ م .
- ۳- الربعی القزوینی ، محمد بن یزید ، سنن ابن ماجه ، بیروت : دارالجلیل ، چاپ یکم ، ۱۴۱۸ هـ .
- ۴- التمیمی آمدی ، عبدالواحد بن محمد ، تصنیف غررالحکم و دررالکلم ، مصطفی درایتی ، مشهد : ضریح آفتاب ، ۱۳۸۱ هـ . ش .
- ۵- السجستانی ، ابو داود ، سنن ابو داود ، بیروت : دارالفکر ، ۱۴۲۰ هـ . ق .
- ۶- برقی ، احمد بن محمد بن خالد ، المحاسن ، قم : دارالکتب الاسلامیه ، چاپ دوم ، ۱۳۷۱ ق.
- ۷- پاک نیا ، عبدالکریم ، عفاف سرچشمه زیبایی ها ، چاپ اول ، قم : نورالزهراء ، ۱۳۹۰ ش .
- ۸- تحریری ، محمد باقر ، اخلاق اجتماعی ، قم : نشر هاجر ، ۱۳۹۶ ش
- ۹- حمیری ، عبدالله بن جعفر ، قرب الاسناد ، چاپ اول ، قم : مؤسسه آل البيت (ع) ، ۱۴۱۳ ق.
- ۱۰- خوانساری ، آقا جمال ، عقاید النساء و مرآت البلهاء ، محمود کتیرایی ، تهران : انتشارات طهوری ، ۱۳۴۹ ش .
- ۱۱- زمخشری ، محمود بن عمر ، الکاشف عن حقائق غوامض التنزیل ، بیروت : دارالکتاب القری ، ۱۴۰۷ ق .
- ۱۲- صدر ، محمد مهدی ، اخلاق اهل بیت (ع) ، قم : دارالکتاب الاسلامی ، چاپ اول ، ۱۴۲۹ ق
- ۱۳- صدوق ، محمد بن علی ، معانی الأخبار ، چاپ اول ، قم : جامعه مدرسین ، ۱۴۰۳ ق.
- ۱۴- صدوق ، محمد بن علی ، من لایحضره الفقیه ، چاپ دوم ، قم : جامعه مدرسین ، ۱۴۰۴ ق.
- ۱۵- صدوق ، محمد بن علی ، علل الشرایع ، النجف : المکتبه الحیدریه ، ۱۳۸۵ هـ . ق.

- ۱۶- طبرسی ، احمد بن علی ، الاحتجاج علی أهل اللجاج ، مشهد : نشر مرتضی ، ۱۴۰۳ هـ . ق .
- ۱۷- طبرسی ، فضل بن حسن ، مجمع البیان فی تفسیر القرآن ، چاپ سوم ، تهران : ناصر خسرو ، ۱۳۷۲ هـ . ق .
- ۱۸- طباطبائی ، محمد حسین ، المیزان فی تفسیر القرآن ، چاپ پنجم ، قم : دفتر انتشارات اسلامی جامعه ی مدرسین حوزه علمیه ، ۱۴۱۷ هـ . ق .
- ۱۹- فراهیدی ، خلیل بن احمد ، العین ، ابراهیم سامرائی و مهدی مخزومی ، قم : دارالهجره ، ۱۴۰۹ م .
- ۲۰- قرشی بنایی ، علی اکبر ، مفردات نهج البلاغه ، تهران : نشر قبله ، ۱۳۷۷ هـ . ش .
- ۲۱- قرشی بنایی ، علی اکبر ، قاموس قرآن ، تهران : دار الکتب الاسلامیه ، چاپ ششم ، ۱۴۱۲ هـ . ق .
- ۲۲- کلینی ، ابو جعفر محمد بن یعقوب ، الکافی ، چاپ چهارم ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۴۰۷ هـ . ق .
- ۲۳- مصطفوی ، حسن ، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم ، چاپ اول ، تهران ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ، ۱۳۶۸ هـ . ش .
- ۲۴- مطهری ، مرتضی ، مسئله حجاب ، تهران : انتشارات صدرا ، ۱۳۸۶ هـ . ش .
- ۲۵- مکارم شیرازی ، ناصر ، اخلاق در قرآن ، چاپ دوم ، قم : انتشارات مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع) ، ۱۳۸۵ هـ . ش .
- ۲۶- محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، چاپ دوم ، قم : مکتب الاعلام الاسلامی ، ۱۳۶۷ هـ . ش .
- ۲۷- نراقی ، ملا احمد ، جامع السعادت ، چاپ پنجم ، تهران : انتشارات طوبای رحمت ، ۱۳۸۹ هـ . ش .
- ۲۸- یزدی ، محمد کاظم ، العروه الوثقی ، بیروت : نشر اعلمی ، ۱۴۰۲ هـ . ق .

